

MORJE POEZIJE HRISTA FOTEVA

Drobci iz njegove poetike in poezije

Andraž Stevanovski,

Mentor: prof. dr Ljudmil Dimitrov

1 Uvod

Po eni strani je izjemno težko govoriti o velikih povezavah med slovensko in bolgarsko književnostjo, saj so globalno praktično neopazne, po drugi strani pa ostro oko literarnovednega preučevalca praktično ne more zaobiti nekaterih malih, a vseeno pomembnih mostičkov, ki pa vsekakor obstajajo med eno in drugo nacionalno književnostjo. Verjetno so tisti opaznejši mostovi bolgarska pesnica Elizaveta Bagrjana, slovenski pesnik Anton Aškerc in njegove *Rapsodije bolgarskega goslarja* ter prevajalsko delo Ljudmila Dimitrova, ki je prevedel nekatera temeljna dela slovenske književnosti, ki so v bolgarskem bralskem prostoru dosegla precejšnjo recepcijo. Meni pa je v oči padel mali mostiček, ki je v množici prevedenih besedil v *Antologiji bolgarske književnosti 2*, slogovno zelo izstopajoč. To je pesem *Kako si lepa ...!* Hrista Foteva, ki jo je v slovenščino prvi prevedel Metod Čepar. In ta pesem me je pritegnila do te mere, da sem jo leta 2019 v članku *Katera je najvišja? (Odmevi Visoke pesmi v bolgarski in makedonski poeziji)* temeljito raziskal, kasneje, leta 2023 pa na Oddelku za slavistiko Filozofske fakultete magistriral z nalogo *Poezija in poetika Hrista Foteva*.

2 O Hristu Fotevu

Pesnik se je rodil 25. 3. 1934 v Istanbulu, umrl pa 27. 7. 2002 v Burgasu. Iz Turčije se je v Bolgarijo preselil v svojem zgodnjem otroštvu, v Burgas. In Burgas oz. bolgarsko primorje ga je za vselej zaznamovalo, kar je vidno tudi iz njegove poezije. Pisati je začel leta 1956, ko se je na bolgarskem pesniškem parketu pojavila generacija pesnikov, ki veljajo kot predstavniki nove emancipacije bolgarske književnosti po stalinistični cenzuri. Fotev je bolgarski kanonski avtor, paradoksalno pa je to, da je o njem napisanega izjemno malo, prav tako so njegove pesniške zbirke skoraj da nedostopne. Množičen dostop do poezije Foteva je tako le v izbranih delih, ki pa so v bistvu tri pesniške zbirke, *Пейзаж от думи* (2002), *Морето, най-голямото събитие* (2014), *Събрано юбилейно издание* (2021). O njegovem delu je napisanega zelo malo, je pa izjemno povedna iz praktično zame izhodiščna knjižica Kirila Goceva, *Разговори с Христо Фотев* (1998), ki je v bistvu transkripcija devetih pogovorov med avtorjem in Fotevom, spremlja pa jo šestindvajset fotografij. V slovenskem literarnem prostoru pa je Fotev zastopan v štirih publikacijah, v dveh antologijah (Dimitrov 2007, 2009), ki jih je uredil Dimitrov, v mojem članku (Stevanovski 2019) in v moji magistrski nalogi (Stevanovski 2023).

3 Prosti verz pri Fotevu

Večina pesnikove poezije je zapisane v prostem verzu.

»Prosti verz je [...] verzifikacija, kjer ritem ne temelji več na pravilnih metričnih shemah, temveč na živem utripu besednega ritma in na sintaktičnih paralelizmih; zvočnost pa ni več zgrajena na končnih (zunanjih) rimah, temveč na bolj diskretnem zvenu številnih aliteracij, asonanc, notranjih rim in drugih ponavljajočih se vzorcev« (Novak 2022: 310)

Fotev je o prostem verzu dejal: »Prosti verz je po mojem mnenju oblika višje organizacije poezije. Velik pesnik moraš biti, da si lahko dovoliš pisanje v prostem verzu. Biti moraš zelo organski.« (Gocev 1998: 67; v sln. pr. A. S.).

4 Pogosto rabljene, značilne pesniške figure

Pri poeziji Foteva lahko zaznamo oz. lahko rečemo, da so za nanjo značilne naslednje pesniške figure: **enjambement**, **klimaks**, **aposoiepa**, **eksklamacija**, **refren**, **apostrofa** in vsekakor

metafora. Najkompleksnejša retorična figura, ki pa jo Fotev uporablja, je metafora. Metaforo pri Fotevu lahko dojemamo praktično le skozi prizmo hermenevtike, Gadamerjevega hermenevtičnega kroga, kjer del tvori celoto in se ta celota deli na dele. Torej vsako metaforo razumevamo kot manjšo gradnico velike metafore, ki je praktično poezija Hrista Foteva, za kar ga Ivan Granitski v svoji študiji povsem upravičeno označi kot živo metaforo poezije (Granitski, 2021: 399). Iz tega sodeč lahko o metafori pri Fotevu zaključim zgolj to, da je ta tako kompleksna tema, da si zasluži samostojno raziskavo, saj je to praktično neraziskano in pa hkrati tudi precej težko obvladljivo področje.

5 V poeziji prisotne diskurzivne prakse

Pesmi Foteva so globalno gledano pomensko zelo nakopičene; v njih je ogromno besed, sploh pridevnikov, ki podajo nekatere odtenke besedam ali pa motivom, ki jih spremljajo. V magistrski nalogi sem natančno predstavil in opremil z literarnimi zgledi naslednje diskurzivne prakse ali pa naklone upesnjevanja, ti so naslednji:

- **prošnje** (Npr. v pesmi *Балада за момичето от японската ваза* lirski subjektinja prosi za vrnitev domov, v pesmi *На майка ми* pa lirski subjekt prosi mater, da ga ne zapusti itd.),
- **tok zavesti oz. verzi, sestavljeni iz asociativno povezanih besed** (npr. v pesmih *Небето се съблича, ...но нищо не е повече..., Из „Спомен за един жив“* idr.),
- **religiozni diskurz, ki spominja na nakopičeni slog molitev** (npr. v pesmih *Реквием, Най-после ний, сърце..., Колко си хубава!...* idr.),
- **diskurz ljudskega slovstva, torej verzološko gledano enostavne, a melodične pesmi** (npr. *Пощальонът на щастиеето, Балада за човека с откраднато лице* idr.),
- **popis občutij oz. soobčutij** (npr. v pesmi *Възхвала на думите*).

6 Ključni motivi in teme poezije Foteva

V enem od predhodnih poglavij sem zapisal, da moramo metaforo pri Fotevu jemati v luči Gadamerjevega hermenevtičnega kroga, hkrati pa navedel avtorja, ki je Foteva označil kot eno veliko metaforo. Zapisal sem tudi, da je metafora pri Fotevu nekaj, kar odpira polje novim raziskavam, a v tem poglavju lahko vseeno nakažem na neko izhodišče za bodoče preučevalce odpirajoče se tematike. To bom storil kar z enačbo:

Hristo Fotev = morje = ljubezen = Burgas

In morje, ljubezen in Burgas so v bistvu ključni motivi oz. teme, ki se v poeziji Foteva dejansko neprestano prepletajo, medsebojno izgrajujejo in dograjujejo ter nadomeščajo.

6.1 Morje

Pesnik je v intervjuju dejal: »Zame je bilo morje, morje v vseh starostih, od prvega dne do danes, vedno drugačno. V otroško-najstniškem času nisem hotel iz njega, ljubil sem ga in sanjal.« (Gocev 1998: 83; v sln. pr. A. S.). Morje se v pesmih pojavlja v več oblikah, navajam katerih, v oklepajih pa primer takšnih pesmi:

- **kot alegorija ljubezni do življenja** (*Мореплавател, Морето само живите обича...*),
- **kot nekakšna podstat ali pa temelj svobode** (*Острова – на залива закрила..., Сарматско море*),
- **kot vez s srečo** (*Измислица ли е морето?...*),
- **kot življenjska ali ljubezenska pot** (*Измислица ли е морето?...*),
- **kot povezava celega sveta** (*Пристанище*),
- **kot podstat vsega, kar jê oz. kar sledi** (*Морето!, Из „понтийски мотиви“*),
- **kot nosilec spomina** (*Люлееше ме старото пристанище...*),
- **kot alegorija ljubezni** (*Морето*),
- **kot alegorija skrajne vedrine in truda** (*На улицата до голямото пристанище...*),
- **kot alegorija dobrote ali pa predpogoj za dobroto** (*Как искам да бъда добър...*).

6.2 Ljubezen

Fotev je za ljubezensko pesem dejal: »Zame je ljubezenska pesem znak spoštovanja, oboževanja. Prisoten je nostalgичen trenutek, ker je vsaj zame ljubezenska pesem nastala v čast dolgemu slovesu. V čast ločitve, največkrat v zahvalo.« (Gocev 1998: 47; v sln. pr. A. Stevanovski). Ljubezen se v pesmih pojavlja v več oblikah:

- **kot naporna in izčrpavajoča ljubezen** (*На „Морска“, Листата капеха в червено...*),
- **kot nekaj, kar je lepo in idilično in zato nujno vsem** (*Балада за себе си след заминаването на Мария*),
- **kot kolektivna želja** (*Изпълкомът заседава*),
- **kot izmuzljiva ljubezen** (*...но е ужасно да не те загубя...*),
- **kot očetovsko ljubezen v obliki empatije** (*Мой малък единадесетгодишен...*),
- **kot najvišje in najmočnejše čustvo v mladosti** (*Бях на сам връх...*),
- **kot razlika: ljubiti – udejanjati ljubezen** (*Посвещение в ретрокус*),
- **kot ljubezen do življenja ali pa življenje kot ljubezen** (*Аз съм жив*).

Ta poslednja oblika je vidna v spodaj navedeni pesmi *Аз съм жив*.

„Аз съм жив... жив... но тоя факт
е консумиран любовен акт.“¹

6.3 Burgas

Burgas je mesto, v katerega se je pesnik priselil kot majhen deček. Sicer ga je občasno zapuščal, a se je vanj vedno znova vračal, tako fizično kot tudi duhovno – v svojih pesmih. Zato ni presenetljivo, da je Burgas kompleksen motiv pesnikove poezije, ki se v pesmih pojavlja v več oblikah:

- **kot mesto večnega vračanja in osebnostne pristnosti** (*Ти тръгваш и се връщаш...*),
- **kot metonimija (njegovega) očeta** (*На баща ми*),
- **kot alegorija samopriznavanja, samosprijemanja in introspekcije** (*Кълна ви се...*),
- **kot konstitutivni element samozavedanja, kot mesto identitete** (*Тоя влак за Бургас..., Там на завоя остър...*),
- **kot mesto veselja** (*Ти би могъл да бъдеш...*),
- **kot mesto hrepenenja po ljubezni** (*Изгубена песен*).

7 Intertekstualnost

V opusu Foteva pa najdemo tudi precej intertekstualnih momentov. O intertekstualnosti z *Bibilijsko* na primeru pesmi *Колко си хубава!*... sem pisal v članku, ki ga navajam v uvodu članka, je pa to intertekstualnostno povezavo moč zaslediti tudi v še drugih njegovih pesmih (npr. v *Етюд (Пикасо)*). Intertekstualnost z besedili antike, v katerih so prisotna mitološka bitja je najti npr. v pesmih *По следите на Орфей* in *Писмо*. V navedenih primerih intertekstualnosti gre za klasično intertekstualnost oz. medbesedilnost. V primeru intertekstualnosti z renesančnimi besedili pa le-ta že meji na postmodernistično, kjer je resničnost ali pa avtorstvo nalašč postavljeno pod vprašaj, tako je npr. v pesmih *Балада за Ромео и Жулиета*, „ужасна поема“, *Монолог на Дон Кихот*. Zanimivo je tudi to, da nekatere svoje verzze reciklira, tako mu kot zadnjo obliko intertekstualnosti pripisujem kar intertekstualnost s samim seboj, to je vidno npr. v pesmi *Из „понтийски мотиви“*, katere eden izmed verzov je enak kot v pesmi *Колко си хубава!*...

8 Zaključek

¹ »Jaz sem živ ... živ ... no, to dejstvo / je konzumiran ljubezenski akt.« (v sln. pr. A. Stevanovski).

Glede na pregledno naravo članka težko izpeljem enovit zaključek, zato naj se vrnem k začetku, k temu, da me je ena prevedena pesem pritegnila do te mere, da sem edini avtor samostojne publikacije v Sloveniji in eden izmed redkih avtorjev samostojne publikacije o Fotevu v svetu. Tega ne izpostavljam zaradi samooboževanja, pač pa zato, ker bi želel ozavestiti to, čemer sem v uvodu članka rekel mostiček. Prisotnost enega avtorja v nekem drugem, tujem literarnem svetu ni le takšna kot pri npr. Bagrjani, ki je obiskovala Slovenijo, ki se je družila z Izidorjem Cankarjem, ki je v svojih pesmih omenjala določene prostore s slovenskega območja, pač pa je prisotnost nekega avtorja v tujem literarnem prostoru tudi zanimanje zanj ali pa raziskovanje njegovega opusa. In glede na to, da je moje zanimanje in raziskovanje poezije in poetike Hrista Foteva sprožila ravno pesem *Колко си хубава!*..., naj se ji prijazno oddolžim in kot zaključek te razprave podam svoj prevod, ki je drugi slovenski prevod te pesmi:

Koliko si lepa! ...

za M. K.

Koliko si lepa!

o, Bog,

koliko si lepa!

Koliko so lepe tvoje roke.

In tvoje noge, koliko so lepe.

In tvoje oči, koliko so lepe.

In tvoji lasje, koliko so lepi.

Ne muči se več – ljubi me!

Naj te ne bo sram – ljubi me!

Ljubi me

z resnično silo v svojih rokah,

svojih nogah, svojih očeh – z vso

gracioznostjo svojih gibov.

Verjemi mi za vselej – in nikoli

ne boš izpadla neumno – ljubi me!

Četudi si zlobna – ljubi me!

Ljubi me!

Po ulicah, potem na stopnicah,

sploh na stopnicah si lepa.

Z obleko in brez obleke, neprekinjeno

si lepa ... Najlepša si v sobi.

V temi, ko si z glavnikom.

In glavnik potuje po tvojih laseh.

Tvoji lasje so polni naelektrenosti –

če se jih dotaknem, bodo zasvetili v temi.

Zares si lepa – verjemi mi.

In do konca poskusi ostati lepa.

Ne toliko zame, pač pa zase,

za drevesa, okna in ljudi.

Ne uniči kmalu svoje lepote

Z ljubosumnimi sumi – oproščaj mi

nenadne spozabe –

ne pretiravaj, prosim, s cigareti.

Ne izgublaj me nikoli – odkrivaj me,
izpolnjuj me z otroškim začudenjem.
Ponovno naj verjamem v tvoje roke,
v tvoje noge, v tvoje oči ... Ljubi me!
Kako si te želim zadržati za vselej.
Da te ljubim vselej –
za vselej.
In kako mi je nemogoče ... Koliko si
ti peščena ... In prosim te, ne govori mi,
da me želiš zadržati za vselej,
da me ljubiš vselej,
za vselej.

Koliko si lepa!
O, Bog,
koliko si lepa!

Koliko so lepe tvoje roke.
In tvoje noge, koliko so lepe.
In tvoje oči, koliko so lepe.
In tvoji lasje, koliko so lepi.

Koliko si lepa!
O, Bog,
koliko si resnična!

Viri in literatura

- Dimitrov, Ljudmil, 2007:** *Морето: Петнайсет български поети / Morje: Petnajst bolgarskih pesnikov*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 42–45.
- Dimitrov, Ljudmil, 2009:** *Antologija bolgarske književnosti 2*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 11–57.
- Novak, Boris, A., 2022:** *Spomin jezika, jezik spomina: študije o pesniškem jeziku: Prosti verz, ki ga ni, a lepo zveni*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 309–326.
- Stevanovski, Andraž (2019):** *Katera je najvišja? (Odmevi Visoke pesmi v bolgarski in makedonski poeziji)*. Subiotto, Namita in Dimitrov, Ljudmil (ur.): България – Македония – Словения: Межкултурни дијалози в XXI век. / Бугарија – Македонија – Словенија: Меѓукултурни дијалози во XXI век. / Bolgarija – Makedonija – Slovenija: Medkulturni dialogi v XXI stoletju. Рецензирана колективна научна монографија. II част / II дел / II. del. Sofija: „Аз-буки“. 37–46. (E-dostop: <https://slavistika.net/wp-content/uploads/2020/01/Monografija-Bolgarija-Makedonija-Slovenija-Medkulturni-dialogi-v-21.-stoletju.-2.-del.-pdf.pdf>).
- Stevanovski, Andraž (2020):** *Prevodi Zdravlјice Franceta Prešerna v srbščino, makedonščino in bolgarščino*. Subiotto, Namita in Dimitrov, Ljudmil (ur.): България – Северна Македонија – Словенија: Литературниот превод в приемаща култура и в образованието / Бугарија – Северна Македонија – Словенија: Литературниот превод во целната култура и во образованието. / Bolgarija – Severna Makedonija – Slovenija: Literarni prevod v cilјni kulturi in izobraževanju. Рецензирана колективна научна монографија. III част / III дел / III. del. Sofija: „Аз-буки“. 64–81.
- Stevanovski, Andraž (2023):** *Poezija in poetika Hrista Foteva*. Magistrsko delo. Ljubljana: Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, Oddelek za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Гоцев, Кирил, 1998:** *Разговори с Христо Фотев*. София: Агенция Меридиани.
- Гранитски, Иван, 2021:** *Идеи, образи и симболи в българската поезия през втората половина на XX век и в началото на XXI век*. София: Издателство "Захарий Стоянов". 399–406.
- Фотев, Христо, 2002:** *Пейзаж от думи*. София: Издателство "Захарий Стоянов".
- Фотев, Христо, 2014:** *Морето, най-голямото събитие*. София: Прозорец.
- Фотев, Христо, 2021:** *Събрано юбилейно издание*. София: Милениум.